

> Stone / Müller: *Medeja*, Helena Minić foto: Marko Ercegović

> Stone / Müller: *Medeja*, Maša Žilavec foto: Marko Ercegović

STAŠA ARAS

Medeja na Igrama

SIMON STONE / HEINER MÜLLER: *Medeja*

Redatelj: MARTIN KUŠEJ

Premijera: 27. srpnja 2025.

Dubrovačke ljetne igre

Novo kazalište nezaobilazno se etiketira kao radikalno, ekstremno i uznemirujuće; ako nije ekstremno, promašuje metu, a meta je konformizam, uljuljanost, naša obnevidjelost zbog poplave informacija, efekata, zločina iz svakodnevnih vijesti o ratovima i svim degenerativnim procesima suvremenoga društva. Stanovnik svijeta danas hoda poput viteza u oklopu. Razvili smo štitove od okoline da bismo uopće mogli preživjeti u vlastitim obiteljskim kostelacijama koje su poput babuški smještene u socijalne okolnosti, geopolitičke i naposljetku globalne. Iz svojih babuški izlazimo izletnički i vraćamo se u oklop tiho dišući i čekajući. Osim ako vanjski svijet ne uđe u naš dom ili ako nam u vlastitom domu netko ne postavi bombu. Naš netko, naša djeca, naši roditelji, naši supružnici. Svaki roman, svaka drama i svaka pjesma ima samo jednu temu, a to je obitelj. I kad je nema, pitamo se gdje je. Izostanak primarnih odnosa pokreće sve odnose u našim životima. Pitam se je li to rezultat poplave psihoterapijskih seansi

svih predznaka. Okvir suvremenih tumačenja i obrazaca preživljavanja je obitelj, a svaka obitelj ima u sebi ličinku antičke drame, pa i više njih, ovisno o fazi života. Sve su Antigone, Edipi, Klitemnestre, Egisti i Oresti naši mali totemi. Što prije to shvatimo, to bolje za nas. A Medeja, zašto Medeja danas? Koliko smo djece žrtvovali u brakorazvodnim parnicama, pozicijama moći i vježbama dominacije. I kad smo se emancipirale, jesmo li emancipirale i supružnika u drugome?

Kazalište uglavnom dobro locira pitanja, kad pristanemo na to da odgovora nema i da se može i mora živjeti bez odgovora, izmirenja i harmonije u našim čupavim, ozlijeđenim babuškama, možda uspijemo ne privući na sebe socijalne službe, medije ili stručnu pomoć.

Zasad živimo s mehanizmima koje društvo pruža i uzimamo ih zdravo za gotovo. I guramo naprijed žonglirajući zadanostima.

Medeja temeljno postavlja nekoliko uporišnih problemskih točaka: drugačije porijeklo, iznevjerenost, samoću, nezaštićenost i naravno osvetu, ali osveta je manje važna i nitko se sad više ne bavi posljedicama osvete. Trupla poslije samo uklonimo sa scene.

Žena izmještena iz svojega primarnog staništa, recimo da nije važno je li iz njega izbjegla sama, je li ta zemlja nestala ili je izbrisana s geopolitičke karte, je li je izgnala politika, sloboda ili napast vlastite žudnje za drugačijim, biva ugrađena u novi psihosocijalni kontekst. Preživljava, nesumnjivo inteligentna, pušta korjenčice, vezuje se pokušavajući stabilizirati uporišne točke; kako vrijeme prolazi, njezina snaga jenjava i žena s četrdeset ili pedeset godina nije više ona s dvadeset ili trideset. Njezina se osjetila smiruju, osmijeh na licu postaje mekan od udaljenosti koje prelazi mislima. Protresti to tijelo nije jednostavno, žena pristaje na sve. Više-manje. Žene u načelu ne napuštaju svoja skloništa, gnijezda, legla, kuće. Ne. Žene su vjerne onome što neće ugroziti uporište, ali... Omražena riječ ali. Bez ali nema književnosti. Ali netko je nakanio uzdrmati ili još gore iščupati ženu iz njezina prirodnoga staništa i babušku (nazovimo je tako) razlistati, razdvojiti, počupati iz nje prostor za pristojan život. I eto Medeje. Velike ratnice za pravdu. Za ravnotežu, za naplaćivanje računa. Veliko načelo stvaranja, održavanja i uništenja biva ispunjeno. Svjedočimo uništenju.

“Dragi moj, neće to ići baš tako kako si ti zamislio.”

“Po kojoj cijeni mi daješ slobodu, tamničarko?”

“Jesi li baš stvarno trebao upotrijebiti tu riječ?”

Tamnica

I do nje smo došli. Mala mračna soba, bez uvjeta za život, svedena na minimum potreban za preživljavanje. Žene često žive u tamnicama, osvjetljavajući ih iznutra krijesnicama sjećanja, snova i želja, njegujući svoje male krijesnice, šaljući ih u školu, slažući im užine. Sindrom plinske svjetiljke ono je što ih užasava; rekla bih da su u jednom trenutku spremne plinsku svjetiljku razbiti, bez obzira na to što će reći mirni sugrađani. Najčešće se to svodi na: 'Bili su tako skladna obitelj, on je bio brižan, ona je bila požrtvovna, tko bi rekao, tko bi očekivao...'

Tu bih pozvala Medeju, za taj stol, na tu trpezu očekivanja. Odnosno Medeju bih pozvala za svaki stol. Imala bih Medeju, tempiranu bombu, u svojim redovima. O da. Svakoj je ženi u publici zatitrao osmijeh.

Nova uporišna točka su očekivanja. Skripeno minsko polje svakoga braka i života.

Da ne duljim, recimo to ovako, emilzlovski: stavimo jednu inteligentnu, snažnu, poštenu ženu i jednog slabog, povodljivog i plitkog muškarca u sredinu koja je njemu bliska, a njoj strana, dosolimo s malo moći i društvenog ugleda pa gledajmo što će se dogoditi. Odlično, dodaj kokice.

Tako smo i mi došli na Lovrjenac na drugu premijeru Dubrovačkih ljetnih igara. Redatelja Martina Kušēja do sada nismo imali na Igrama. Očekivanja su razna, neke fige u džepu nosimo, a i mrvice po kojima bismo se znali vratiti u svoje domove. Od Lovrjenca dubrovačka publika očekuje sve. Tu nema zbora. Lovrjenac je mitsko mjesto i sva ta naklapanja o uzvišenom, svetom, nedodirljivom, nikad dosegnutom i o slavnoj prošlosti opterećuju taj prostor više nego što pomažu. Martin Kušej divno za to ne mari. Hvala mu.

Medeju je postavio geometrijski čisto i precizno, savršeno se poigravajući distan-

> Helena Minić foto: Marko Ercegović

cama i perspektivama moći. Kosa žuta pozornica (žuto je boja ljubomore) nosi likove nedvosmisleno i bistro, udaljavajući ih i približavajući u svim udaljenostima koje dramska radnja traži i kako slijedi (scenografkinja Annette Murschetz). Ponekad je Medeja iznad Jazona, dominantna i velika, a on je samo točkica u kutu njezina vido-kruga, da bi poslije ona bila ništavna, nebitna i mala, dok on dominira postavljen na najvišu točku u obiteljskoj konstelaciji. Tako je i s ostalim likovima. Tu vizuru igre možemo gledati kao pomicanje na šahovskoj ploči pa se čini kako je režija najvećim dijelom bila usmjerena na pomicanje perspektive moći i dominacije. Bilo je potrebno neko vrijeme da glumci/likovi/figure/uloge zaigraju, a

onda se pred nama dogodio taj modernizirani menuet. Svatko je sa svakim bio čisto u odnosu moći. I moglo se dalje lijepo gledati kako sve ubrzano u izmjenama veći – manji klizi prema katastrofi. Ambijent Lovrjenca, bedema, tvrđave, izvrsno je iskorišten, interpolirajući kosu žutu pistu/pozornicu s koje sve lako propada u podnožje. Očistivši tako scenu i režirajući prema načelu poteza i perspektive, Kušej nam pokazuje preciznu, domišljenu režiju koja se ne dvoumi ni jednog trena o kazališnom znaku. Govorenje u bunar, koji prenosi poruku u duboku akustiku podzemlja, samo je jedan takav znak. Ostali su iskorišteni u projekcijama koje su prekrivale zidove Lovrjenca.

> Julija Klavžar, Uliks Fehmiu foto: Marko Ercegović

Možda ništa od toga ne bi bilo da nije bilo Ane/Medeje, Helene Minić Matanić. Njezinom bi se igrom i čitanjem uloge trebalo pozabaviti više. Da je tako, dokazuje i nagrada *Orlando* koja joj je za tu ulogu dodijeljena nakon završetka Dubrovačkih ljetnih igara. Helena svojom Medejom, 'ajmo malo pretjerati, diže iz mrtvih. Ruku na srce, očekivanja nas, gledatelja, iako za sebe govorimo da dolazimo s očekivanjima, ipak su mlaka i nejasna; to je više jedna kaša u kojoj domi-

nira dosada, svakodnevnica, blago ljetno tupilo. Helena na početku drame savršeno stupa na scenu ilustrirajući ono što znamo i očekujemo, a onda u jednom trenutku pokreće svoj glumački ženski mlažnjak tako suvereno, snažno i precizno da podiže cijelu predstavu upogonjena hidraulikom svojega talenta. Sa sobom je podigla cijeli ansambl i od toga trenutka, onoga trenutka kad je odlučila, njezina snaga drži sve iznad zemlje. Čvrsta, nesmiljena, precizna i snažna, iako

na krilima uzdrmane egzistencije koja je baca u zagrljaj neuroze, ludila, jada, očaja, plača, zaklinjanja, iako se diskreditira u svim pokušajima da stvari vrati na svoje mjesto, odbačena, prezrena, nemilosrdno poništena, ta glumica poput mitskog čudovišta hrani svoju snagu svakom strelicom otrova koju joj društvo i Jazon, kao predstavnik toga protivnika, šalju. I da, ta igra "sama protiv svih" pali. Luda Medeja. Ludača. Sofisticirana ludača Medeja ogoljena srlja u zagrljaj katastrofe. A ta katastrofa je samo ogledalo konzumerizma, Jazonove politike koja s društvenim blagoslovom negira načelo zavjeta. Bez Helenine igre to ne bismo vidjeli, ništa od toga ne bismo vidjeli. Svi su drugi glumci podcrtano smješteni u epizodne uloge. I zbog jezika koji izgovaraju u patvorenoj versifikaciji, čudno naglašenoj i ritmiziranoj (velikim dijelom slovenski ansambl), ali i zbog cijeloga teksta koji je nemoguće izgovarati utjelovljujući stvarne svakodnevne dijaloge.

Tekst

Ah, tekst. To trzavo čudo što može sve i ne može ništa. Tekst *Medeje* Simona Stonea i Heinerja Müllera dio je tzv. postdramskog kazališta. Analiza teksta odvela bi nas u teorije analize kapitalističkog društva, konzumerističkog i tehnokratskog fenomena čija je mreža na nas bačena. Pretpostavimo da dubrovačka publika zna i razumije koliko je tekst koji smo imali priliku vidjeti distorziran, sempliran i provučen kroz matrice dramaturškoga rukopisa. Ono što je mene, kao gledateljicu, podiglo u sferu jasnoće i uvjerilo da se pred mojim očima događa stvarna i promišljena predstava, a ne šaka konfeta bačena mi u oči, je tekst Heinerja Müllera. Ritmičan je, stvaran i poetski zanosan; zahvaća u Euripidov izvornik i semplira stih do onoga trenutka kad ga počinjemo zaista čuti izdvojenoga iz kakofonije šumova informacija kojima smo zaglušeni. U jednom trenutku smo na Lovrjencu, iznad šuma blebetanja

mogli čuti pravi dramski književni tekst. Bio je izgovoren i čudno i možda prozodijski nesklapno, ali to je bio tekst koji je bušio našu umrtvljenost do pozornosti kojom se onda mogla pratiti scena. Neobično. Postavljam ovamo dio interpretacije Müllerove *Medeje* Ivane Golijanin.

"Müllerova *Medeja* jeste tekst koji nas moli da ispitamo 'ljudsko' kao politički konstrukt, podsjećajući nas na opasnosti etičkog bankrota u trenutku kad 'ljudski element' postane dehumaniziran. Medejina želja da se ukloni iz stvarnog, rodno isključivog i političkog svijeta je nemoguća; ne treba zaboraviti da je ovo komad namijenjen za izvođenje u tada mrtvom, ali oplakanom i duhovno prisutnom Istočnom Berlinu. Medejina želja da se odvoji od društvenog i političkog, za nju znači život u stvarnosti socijalnog zombija. Ona je samo instrument, lišen razuma, istinski opasan i nekontrolisan; prvo je bila zvijer, varvarka koju je Jason a zatim društvo pretvorilo u otpad kojem je patrijarhalna književna tradicija dopisivala svoje najveće strahove i inkorporirala ih u arhetip čedomorke."

Pitanje je na kraju ovoga teksta – želimo li se mi time baviti ili ćemo se iscrpljivati u glupostima je li Lovrjenac dovoljno ambijentalno iskorišten i koliko je njegova mitska preuzvišenost poslužila redatelju kao oslonac. Hrpe otpadaka koje se cijede s njegovih zidova na početku predstave dovoljno su simbolički ambijentalne, a žuta kosa pozornica podsjeća na rampu kojom smo i sami pozvani pogledati u grotlo smetlišta u kojemu danas obitavaju i čednost i strast i nevinost i ludilo i zakon i čast i trpljenje i prezrenost i na kraju žrtva. Ta žuta pozornica zasmetala je Dubrovčanima, ali nije bila samo sceniski efekt. Kušej nam je pokazao da kazalište nije samo zabava dokonih i da Medeju i skidanje flastera s naših nezacijeljenih rana ne možemo promatrati a da na trenutak ne zatvorimo oči.